

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконав: здобувач 2 курсу,
групи DO1-M23,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(денна форма здобуття освіти)
Капітанчук Андрій Андрійович

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Вашак О. О.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного
педагогічного університету імені
В.Г.Короленка

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗДО	7
1.1. Характеристика ключових понять дослідження	7
1.2. Педагогічні технології як засіб формування здоров'язберезувальної компетентності дітей старшого дошкільного віку	15
1.3. Валеологічний потенціал ігрової діяльності дошкільників	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	30
2.1. Методика констатувального експерименту	30
2.2. Педагогічні умови формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку в здоров'язберезувальному середовищі ЗДО	34
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	42
3.1. Обґрунтування методики формування здорового способу життя засобами ігрових технологій у дітей старшого дошкільного віку	42
3.2. Роль батьків у формування здорового способу життя дітей дошкільного віку	56
3.3. Визначення ефективності роботи з формування здорового способу життя старших дошкільників засобами ігрових технологій	60
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Невід'ємною складовою сучасної якості освіти є збереження здоров'я дітей. Здоров'я – це безцінний дар, який людині дала природа. Існує багато визначень поняття здоров'я. На побутовому рівні поняття «здоров'я», зазвичай, визначає відсутність фізичних захворювань, тобто зводиться до фізичного здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно визначає здоров'я як фізичне, психічне та соціальне благополуччя. Провідними вченими встановлено, що здоров'я людини на 10% залежить від діяльності системи охорони здоров'я, на 15% – від спадкових факторів, на 25% – від стану навколишнього середовища та від діяльності самої людини зі збереження та зміцнення власного здоров'я.

Очевидно, що заклади дошкільної освіти не мають стояти осторонь проблеми та повинні надавати значну допомогу у формуванні здорового способу життя (ЗСЖ) підростаючому поколінню. Одним з важливих напрямків в освіті – це теоретико-методичне та практичне забезпечення процесу формування здорового способу життя у дітей. Адже тільки здорова дитина зможе успішно виконувати здійснювати свою майбутню діяльність і досягати високих результатів у житті. Формування здорового способу життя у дошкільників носить цілісний і планомірний характер, передбачає використання різних способів, методів і засобів. У процесі роботи над формуванням здорового способу життя повинні бути залучені всі члени педагогічного колективу, в тому числі лікарі, тренери, інструктори з фізкультури, а також повинні бути залучені батьки або законні представники дітей.

Для сучасних досліджень проблем формування здорового способу життя в Україні характерний різноплановий підхід. Зокрема, філософський та соціальний аспект формування ЗСЖ дітей та молоді відображено у працях

А. Бойко, О. Сахно, Л. Сущенко; медико-біологічний аспект розглядали у дослідженнях М. Амосов, В. Єренков, А. Мартиненко, А. Хрипкова та ін. Формування в дитини старшого дошкільного віку основ здорового способу життя потрібно провадити з опорою на ігрову діяльність, оскільки це провідний вид дитячої діяльності. У вітчизняній педагогіці і психології гра розглядалася як засіб різнобічного розвитку дитини. Для вивчення предмету дослідження особливе значення мають роботи, присвячені формуванню здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку, у тому числі з використанням елементів гри (Г. Беленька, Т. Бабюк, Т. Бойченко, А. Борисенко, С. Свириденко, Н. Хоменко та ін.). Окремі питання формування у дітей дошкільного віку знайшли відображення у теоретичних положеннях і працях методичного характеру: виконане експериментальне дослідження проблеми формування навичок здорового способу життя у дітей дошкільного віку (Н. Денисенко, С. Юрочкіна); визначено умови, які сприятимуть професійній підготовці майбутніх фахівців з дошкільної освіти до виховання у дітей навичок здорового способу життя (В. Нестеренко).

Отже, проблема формування навичок здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку знаходилася в колі наукових інтересів науковців і практиків. У наукових джерелах накопичено чималий досвід із зазначеного вище питання. Водночас, можна стверджувати, що цілісного аналізу проблема формування навичок здорового способу життя у дітей дошкільного віку засобами ігрових технологій не була предметом спеціального дослідження. Враховуючи гостроту соціальної потреби у збереженні здоров'я кожної дитини, доцільність вирішення цієї проблеми засобами освіти та недостатній рівень її вивчення, зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: ***«Формування основ здорового способу життя у старших дошкільників засобами ігрової діяльності»***.

Мета роботи – узагальнити досвід, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування основ

здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел розкрити зміст ключових понять, які складають основу дослідження.
2. Проаналізувати специфіку формування основ здорового способу життя стосовно дітей старшого дошкільного віку, розробити критерії та показники.
3. Розкрити потенціал ігрової діяльності у формуванні основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку.
4. Визначити методи ефективного формування основ здорового способу життя засобами ігрових технологій, експериментально перевірити їх ефективність та розробити методичні рекомендації.

Об'єкт дослідження: процес формування основ здорового способу життя у старших дошкільників.

Предмет дослідження: методи формування основ здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми, проектування результатів і процесів їх досягнення на різних етапах пошукової роботи; емпіричні – методи збору інформації: бесіди, анкетування, спостереження, узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення педагогічної документації, педагогічний експеримент для перевірки ефективності впровадження розробленої моделі; статистичні – ранжування, математична і статистична обробка отриманих упродовж дослідження результатів педагогічного експерименту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та упровадженні у педагогічну практику методики використання ігрових технологій у формуванні здорового способу життя у дітей старшого

дошкільного віку в закладі дошкільної освіти та сім'ї.

Базою дослідження були заклад дошкільної освіти №30 Кам'янець-Подільської міської ради та заклад дошкільної освіти №15 Кам'янець-Подільської міської ради

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні запропоновано системний підхід до вирішення проблеми формування здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку за допомогою ігрових технологій. Розробка теоретичних аспектів і практична реалізація заходів із формування у дошкільників уявлень про здоровий спосіб життя дали змогу зробити такі висновки щодо теоретичних підходів і методичних рішень цієї проблеми:

Уявлення дошкільників про здоровий спосіб життя включають: розуміння залежності здоров'я від способу життя; усвідомлення впливу соціально-екологічного середовища на стан здоров'я; формування гармонійного ставлення до навколишнього середовища активну позицію дитини щодо збереження власного здоров'я.

Педагогічна технологія формування уявлень про здоровий спосіб життя у старших дошкільників базується на співпраці всіх суб'єктів виховно-освітнього процесу: педагогів, батьків і дітей. Послідовність формування уявлень охоплює три етапи:

- створення уявлень про здоров'я та спосіб життя людини;
- розуміння взаємозв'язку між здоров'ям та соціально-екологічними факторами;
- усвідомлення здорового способу життя як основи збереження й зміцнення здоров'я.

У процесі дослідження було виявлено, що методами і засобами формування уявлень про здоровий спосіб життя забезпечується через екологічно-оздоровчі прогулянки, досліди, спостереження; вирішення проблемних ситуацій, які допомагають дітям усвідомити важливість турботи про власне здоров'я. Під час вирішення проблемних ситуацій діти набувають не лише усвідомлених знань, а й практичних навичок здорової поведінки. Це сприяє зміцненню зв'язку між

теоретичними уявленнями та їхньою реалізацією у повсякденному житті.

Використання ігрових технологій, сюжетно-рольових, дидактичних і рухливих ігор із валеологічним компонентом сприяє кращому засвоєнню знань про здоровий спосіб життя та формуванню позитивного ставлення до нього.

Батьки відіграють важливу роль у формуванні здорового способу життя дошкільників. Важливим аспектом є просвітницька робота з батьками та педагогами, спрямована на підвищення їхньої обізнаності щодо принципів здорового способу життя. Їхня активна участь забезпечує системний підхід до виховання здорових звичок у дітей. Запропонований системний підхід дає змогу організувати освітній процес таким чином, щоб забезпечити:

- формування у дітей комплексного уявлення про здоров'я як цінність;
- гармонійний розвиток фізичної, психологічної та соціальної сфер;
- закріплення усвідомлених і стійких навичок здорового способу життя.

Це дослідження демонструє, що використання ігрових технологій у поєднанні з екологічно-оздоровчою діяльністю та активною участю педагогів і батьків забезпечує якісні зміни у формуванні здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку.

Ефективність ігрової діяльності залежить від її наповнення темами, які стосуються здоров'я, безпеки, здорового способу життя, а також професій, пов'язаних із турботою про здоров'я. Розширення змісту ігор може здійснюватися через різноманітні форми організації діяльності дітей, включаючи дослідницьку та активну рухову діяльність, яка поєднується з навчальною ігровою складовою. Рухливі ігри дають змогу залучати дітей до активної діяльності, що сприяє розвитку їх знань про здоровий спосіб життя, включаючи усвідомлення значення фізичної активності. У процесі гри діти знайомляться з історією способів життя та визначають важливість руху для підтримання власного здоров'я.

Створення якісного розвивального середовища є важливим елементом валеологічного підходу. Це середовище складається з кількох зон розвитку, які

дозволяють педагогам ефективно організовувати валеологічну роботу, спрямовану на набуття дітьми знань про здоровий спосіб життя, розвиток фізкультурно-оздоровчих навичок і стимулювання інтересу до здорового способу життя.

Експериментальна група показала суттєве зростання рівня знань, інтересу до валеологічної тематики та активності у спортивно-оздоровчій діяльності:

Використання широкого спектру ігор валеологічного спрямування, активних форм фізичної діяльності та інтеграції валеологічного змісту в навчальний процес сприяло якісним змінам у формуванні знань і вмінь дітей щодо здорового способу життя.

Проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми формування здорового способу життя у дошкільників. Це тільки одна зі спроб теоретично і практично осмислити і показати особливості, механізми та умови формування уявлень про здоровий спосіб життя у дітей дошкільного віку. Отримані результати є основою для подальшого дослідження з даної проблеми, для більш поглибленої розробки проблеми формування у дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О. П. Формування базових якостей особистості як складова розвитку життєвої компетентності дошкільника // Матеріали наукової конференції СДПУ / Укладач В. К. Сарієнко. Слов'янськ, 2008. С. 3-6.
2. Андрющенко Т. К. Аксіологічний аспект проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку. Нова педагогічна думка. Рівне, 2014. № 1 (77). С. 78-81.
3. Андрющенко Т. К. Деякі методичні аспекти формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності у процесі дослідницької діяльності. Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. пр. Київ, 2012. Вип. 2. С. 39-49.
4. Андрющенко Т. К. До здоров'я дошкільників – компетентнісний підхід. Дошкільне виховання. 2014. № 11. С. 18-21.
5. Андрющенко Т. К. Здоров'язбережувальні технології як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. ПереяславХмельницький, 2012. Вип. 27. С. 6-10.
6. Андрющенко Т. К. Компетентнісний підхід до проблеми збереження здоров'я у дітей дошкільного віку. Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 30-31 травня 2012 р.). Ч. I. Суми : СОІППО, 2012. С. 3-5.
7. Андрющенко Т. К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Умань, 2015. 503 с.
8. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання : підручник. Кам'янець-Подільський, 2011. 368 с.

9. Артемова Л. В. Актуальні проблеми виховання дітей в поліетнічному дошкільному навчальному закладі. URL: http://www.psych.kiev.ua/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C._-%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA_13
10. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osvitizabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartamsergij-shkarlet>
11. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
12. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. Педагогіка і психологія. 2009. № 2 (63). С. 26-31.
13. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : кол. монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
14. Богуш А. М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей. Дошкільне виховання. 2014. № 5. С. 9-12.
15. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 462 с.
16. Богуш А. М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії

- дорослих і дітей. Дошкільне виховання. 2014. № 5. С. 9-12.
- 17.Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. Основи здоров'я і фізична культура. 2008. № 11-12. С. 6-7.
 - 18.Булич Е. Г., Мурахов І. В. Валеологія. Теоретичні основи валеології. Київ : ІЗММ, 2009. 224 с.
 - 19.Ващенко О. Виховання у школярів здорового способу життя. Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання : зб. наук. праць. Рівне : Тетіс, 2010. С. 340-341.
 - 20.Ващенко О. М. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1-4 класів шкіл-інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2007. 21 с.
 - 21.Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. № 8 (18). С. 224-234.
 - 22.Дегтяренко Т. В., Ковиліна В. Г. Психофізіологія розвитку : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : УАІД «Рада», 2022. 327 с.
 - 23.Денисенко Н. Оздоровчі технології – в освітній процес. Дошкільне виховання. 2009. № 9. С. 7-9.
 - 24.Дитяча психологія : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
 - 25.Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
 - 26.Єфименко М. М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 52 с.
 - 27.Єфіменко М. Рух – це життя. Даруймо його дітям щодня. Дошкільне виховання. 2014. № 7. С. 26-30.
 - 28.Іванова Л. І., Путров С. Ю., Карпюк Р. П. Теорія і методика оздоровчої фізичної культури. Київ, 2010. 276 с.

- 29.Іонова О. М., Лукьянова Ю. С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : моногр. / за ред. проф. С.С.Єрмакова. Харків : ХДАДМ, 2009. № 1. С. 69-72.
- 30.Зданевич Л. В. Збереження здоров'я дитини на засадах принципу природовідповідності. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. Ч. I. С. 79-85.
- 31.Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10-18.
- 32.Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. Дошкільне виховання. 1999. № 5. С. 3-6.
- 33.Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. статей / за ред. Г. С. Тарасенко. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2009. 320 с.
- 34.Лавріненко Л. І. Здоров'язберезувальні технології в початковій школі : навч.-метод. посібник. Чернігів, 2015. 243 с.
- 35.Лебедченко С. Ю. Формування культури здоров'я майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Суми, 2001. 270 с.
- 36.Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 120 с.
- 37.Лохвицька Л. Психолого-педагогічні засади формування основ здоров'язберезувальної життєдіяльності у дітей дошкільного віку. Формування відповідального ставлення до здоров'я підростаючої

- особистості: кол. монографія / В. М. Оржеховська (кер. авт. кол. і наук. ред.) та ін. Київ : Міленіум, 2018. С. 151-192.
- 38.Максимова О.О. Валеологічна освіта дітей дошкільного віку (теоретико-методичні засади) : навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 213 с.
 - 39.Педагогічна психологія : навч. посібник / За ред. Л.Н. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенка. Київ: Вища школа, 1991. 183 с.
 - 40.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ.вищ. навч. закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
 - 41.Преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я, затверджена на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я, НьюЙорк, 19-22 червня 1946 року; підписана 22 липня 1946 року представниками країни. Архівні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я. №. 2. С. 100.
 - 42.Про освіту : Закон України від 05.09.2017.2020 № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
 - 43.Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.
 - 44.Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища шк., 1982. 295 с.
 - 45.Родигіна І. В. Компетентнісний підхід в освіті: синергетичний вимір. Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2014. № 1. С. 44-49.
 - 46.Сайт для батьків про здоров'я та фізичне виховання дошкільників. URL : <http://doshkolnik.org/>
 - 47.Свириденко С. О. Активізація пізнавальної діяльності у процесі формування здорового способу життя. Сучасні технології навчання в початковій освіті / Ред. кол.: З.Сіверс, Е.Белкіна та ін. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2016. С. 128-132.
 - 48.Соловійов Г. Здоровий спосіб життя : науково-теоретичні та методичні основи : навчальний посібник. Частина 1.Суми: Вид-во СГУ, 2011.180 с.

- 49.Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
- 50.Сущенко Л. О. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 308 с.
- 51.Філіпов М. М. Психофізіологія людини : навч. посіб. Київ, 2003. 136 с.
- 52.Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посібн. Київ : Академвидав. 2012. 232 с.
- 53.Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
- 54.Шеян М. О. Педагогічні умови розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. докт. філософ : 13.00.15. ХмельницькийЛьвів, 2021 330 с.
- 55.Delors J. Education: a hidden treasure. Main provisions of the Report of the International Commission on Education for the 21st Century. UNESCO, 1996. 31 p.
- 56.Engelhardt T. H. The Foundations of Bioethics. USA : Oxford University Press, 1996. 464 p.
- 57.Lesgaft P. F. Collection of pedagogical works: In 4 volumes. Vol. 1. Physical Culture and Sport. 1951. 34 p.
- 58.Pestalozzi I.-H. Selected pedagogical works : in 2 v. Publishing house «Pedagogy». 1981. Vol. 1. 132 p.